

2. Веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
3. Газета Верховної Ради України – «Голос України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.golos.com.ua/article/316343>.
4. Закон України «Про внесення змін до розділу II «Перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних злочинів» від 22 листопада 2018 № 2617-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X) у редакції з 21.07.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20200701>
6. Кримінальний кодекс України (Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III) у редакції з 21.07.2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20200701>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення (Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03>.

Ключові слова: у статті досліджуються запровадження інституту кримінальних проступків та їх вплив на свідомість і роль у житті сучасного суспільства (поняття кримінального правопорушення, кримінальні проступки, гармонізація кримінального закону).

Ключевые слова: в статье исследуются введения института уголовных проступков, их влияние на сознание и роль в жизни современного общества (понятие уголовного проступка, уголовные проступки, гармонизация уголовного закона).

Key words: the article investigates the introduction of the Institute of Criminal Offenses and their impact on the consciousness and role in the life of modern society (the concept of criminal offense, criminal offenses, harmonization of criminal law).

ГУРТОВЕНКО ОЛЕГ ЛЕОНТІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: SHAKEN, NOT STIRRED?

Shaken, not stirred. Ці слова є однією з двох коронних фраз – «візитних карток» Джеймса Бонда – персонажа, тісно пов'язаного з буттям кримінального права. Наведені слова, адресовані бармену, який виготовляє напій, часто розуміються дослівно і тому неправильно: «збовтаний, а не змішаний (розмішаний)». Ось правильне розуміння: «збовтаний, а не просто змішаний (розмішаний)». Існує чимало припущень з приводу того, чому Джеймс Бонд замовляв саме такий напій. Ось досить популярна версія, яка нам знадобиться навіть безвідносно характеристик її перевірності. Збовтування призводить до більшої

однорідності напою, а він складається з багатьох інгредієнтів, ніж просто їх змішування (розмішування). Такий спосіб приготування дозволяє зберегти смак напою і водночас не затуманити психіку алкоголем. Агент завжди має бути в формі. Кримінальне право також складається з великої кількості компонентів, які часто постають просто змішаними. Йдеться не про механічне зіставлення кримінального права і алкогольного напою: такий вид зіставлення здатен виявитися неадекватним. Натомість йдеться про використання засобу (принципу і метода) вирішення питань за моделлю *mutatis mutandis*. Як би складно це не було, всюди, і в кримінальному праві, варто прагнути дотримання оптимального тону (враження потрібності у «виключення» допоміжного характеру видається помилковим: це не виключення, а вираження все тих самих прагнень реалізації оптимального тону за моделлю *mutatis mutandis*). Варто прагнути, розуміючи, що ідеал гармонійності за відомих нам характеристик людини і суспільства є недосяжним. В цілях простоти постановки питання спочатку звернемося до досить наглядної для прикладу складової кримінального права (хоча її обрання для відповідного старту може бути некоректним). Цією складовою є позитивне кримінальне право в частині Кримінального кодексу України [1] (далі – КК України). В ньому містяться ідеї, які виникли в епохи, що передували Жовтневій революції, загальносоюзні та українські ідеї радянської доби, українські ідеї пострадянської доби, ідеї, запозичені із кримінального права інших країн і міжнародного кримінального права. В ряді випадків наведена комбінація є механічним набором «шматків» кримінально-правової думки, а не органічний за змістом і формою твір. Згідно із Платоном Сократ сказав так: «Будь-яка суміш, якщо вона аж ніяк не причетна мірі і співмірності, неминуче губить і свої складові частини, і перш за все сама себе. Оскільки за таких умов це не суміш, а воістину якась безладна маса, яка завжди приносить біду її володільцям. <...> Ось тепер сила блага перенеслась у нас в природу прекрасного, оскільки помірність і співмірність всюди стають красою і чеснотою» [2]. Хоча зрозуміло, що певною мірою системність (зокрема, далеко не завжди збалансовані між собою холізм і редукціонізм) об'єктивно і суб'єктивно завжди були притаманні людству. Дисбаланси існують і в межах зазначених «шматків». В кримінальному праві є чимало різних за характером і ступенем недоліків (вони ж дисбаланси). Також зрозуміло, що існують дисбаланси між найрізноманітнішими компонентами кримінального права (кримінально-правовими філософією, теорією пізнання, біологією, соціологією, політологією, психологією, економікою, культурологією, ідеологією, символістикою, філологією, футурологією, позитивізмом, неофіційним кримінальним правом і кримінальним неправом, міфологією, статистикою і т. ін.), як і між кримінальним правом та іншими галузями права, а також іншими сферами людської життєдіяльності. Втім, як видається, балансів в суспільстві (зокрема, в кримінальному праві) більше, ніж дисбалансів, оскільки суспільство не повалилося. У цьому зв'язку постає питання про те, чи перебуває сучасне кримінальне право (зокрема, криміна-

льне право України) у стані кризи. Справді, в кримінальному праві є різноманітні диспропорції. Як і в інших галузях права. Як і в усіх сферах людської життєдіяльності. Звернемось, як мінімум, до ринкової економіки. Економічна ситуація ринкової епохи постійно перебуває в складному стані, який то покращується, то погіршується. Але це не означає, що таку економіку коректно називати перманентно кризовою. Економічними кризами в ринковій економіці варто називати відносно нетривалі як для історії такої економіки періоди (вони є нечисленними) дуже серйозних економічних складностей. Такий підхід є обґрунтованим стосовно всіх компонентів людської життєдіяльності. Існування чималої кількості різноманітних за ступенем і характером складностей ще не означає, що має місце криза. Інакше всю історію людства належало би називати кризою. Як видається, підхід, що ототожнював би історію і кризу, був би гіпертрофованим баченням ситуації (не вважати же появу людства помилкою). А кризи в кримінальному праві, звичайно, були. Це, наприклад, часи існування законів Драконта, революційного кримінально-правового свавілля (із плином історії поняття «революція» стає все більш широким), «закону про п'ять колосків» і таємної інструкція з його застосування.

Викладене засвідчує, що нинішній стан кримінального права, як і в цілому його колишній стан, можна охарактеризувати так: перманентна досить невисока ефективність, що коливається. І люди прагнуть знайти вихід. При цьому вони вдаються до вишукувань різного масштабу. Ось приклади.

В дослідженнях з питань кримінального права іноді використовуються положення наук, які за часів їх зародження були досить далекими від юриспруденції за замислом щодо сфери застосування і дослівним змістом. Йдеться про посилення на кібернетику, синергетику, турбулентність і т. ін. із запозиченням їх підходів. Згідно з однією точкою таке запозичення є нелогічним, згідно з іншою – логічним. Вирішення питання вбачається телеологічним і полягає в тому, щоби міждисциплінарні запозичення здійснювалися шляхом використання засобу (принципу і метода) *mutatis mutandis*. Пуризму не вистачить для вирішення завдань людства. Необхідно визначитися із тим, в якому виді або яких видах використовувати наведений термін в усіх природних (і далеко не тільки природних) мовах. При цьому постає запитання: яким є обсяг ситуацій, в яких засіб *mutatis mutandis* є придатним для застосування? Поки що запитання виглядає складно. Зрозуміло, що використовувати згаданий засіб було би легше тим, хто одночасно був би, скажімо, фізиками і соціологами високого рівня. Допомогти здатні і комп'ютерні технології майбутнього.

Ще один приклад. Люди, які замаються кримінальним правом, все частіше звертаються до поняття «баланс», як і люди взагалі. Зараз значною мірою справа обмежується закличками до розробки і реалізації якихось збалансованих підходів і не доходить до виявлення балансів досить широкого змісту. При пошуку змісту балансів всюди часто зустрічаються різночитання. Це стосується і відправних тем.

Види форм балансів визначити легше. Часто говорять про необхідність і достатність (не в формально-логічному в сенсі, а в тому, в якому ці слова використовуються, наприклад, в КК України). Але це тільки один вид форм балансів. Для встановлення видів форм балансів варто звернутися до простих уявлень. Вони давно дістали математичне оформлення. Ось відповідні види: 1) точка (корінь). Одна або більше; 2) діапазон: а) область між точками (на лінії, у двовимірному, тривимірному і т. ін. просторі). Одна або більше; б) область від точки до безкінечності (в той чи інший бік). Одна або більше. Можна теоретизувати, чи включати до згаданої концепції необхідності і достатності вид, зазначений в підпункті б) цього пункту, втім, можливо, це не має сутнісного (прикладного) значення; 3) безкінечність; 4) змішана форма (при цьому можливими є різні види комбінацій зазначених видів форм балансів). При з'ясуванні же змісту балансів, зокрема кримінально-правових, суттєво здатні допомогти зазначені запозичення і міждисциплінарні збагачення, а також комп'ютерні технології майбутнього, які будуть спроможні, серед іншого, більш ефективно обробляти інформацію, наприклад, зміст комп'ютерних баз даних, включаючи Інтернет.

У спробі знайти вихід із ситуації, яка полягає в перманентній досить невисокій ефективності кримінального права, можна звернутися до питання про те, чи є реальним виникнення різуче нового кримінального права. Кримінальне право всіх марксистських формацій має більше спільних характеристик, ніж відмінностей. Те саме розповсюджується на всі відомі і невідомі парадигми існуючого кримінального права. За відомої нам побудови суспільства поява кардинально нового кримінального права (як і кардинально нового права в цілому) є неможливою. Всі патерни, які періодично проголошуються принципово новими, зокрема революційними – це слово тут можна використовувати як в лапках, так і без лапок – є не більш ніж підпарадигмами тієї загальної парадигми суспільства, яка існувала завжди, або підпарадигмами тих парадигм компонентів суспільства, які існували завжди. Виникнення різуче нового кримінального права (це стосується всіх компонентів суспільства) є можливим тільки в суспільстві настільки новому, що його описання зустрічається лише в науковій фантастиці або споріднених із нею наукових версіях. До таких концепцій відноситься «універсальний реплікатор» Артура Кларка в тому чи іншому його розумінні характеристик такого реплікатора (включаючи явища, про які не казав сам Артур Кларк). Складно уявити (в усякому випадку без допомоги поки що не створених комп'ютерних технологій) характеристики суспільства, яке використовувало би такий реплікатор, вирішені в ньому і нові складності такого суспільства. Це стосується і соціальних норм такого суспільства, зокрема, кримінального права. Навіть більше. Можна замислитись і над тим, що буде існувати в кардинально новому суспільстві на місці того, що є звичними для нас регуляторними патернами. І чи буде між цим чимось новим і тим, що існує зараз, відмінностей більше, ніж спільних характеристик. А поки такого суспільства не виникло, для досяг-

нення завдань кримінального права необхідно знаходити і реалізовувати баланси між наявними кримінальним правом та іншими компонентами суспільства (зовнішні кримінально-правові баланси) і баланси між компонентами кримінального права (внутрішні кримінально-правові баланси, в межах якого також є свої зовнішні баланси). Так само існують зовнішні і внутрішні кримінально-правові дисбаланси. Цей класифікаційний підхід є універсальним для всіх компонентів суспільства.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – С. 1. – Ст. 920.
2. Платон. Филеб. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://nsu.ru/classics/bibliotheca/plato01/fileb.htm> (дата обращения 22 апреля 2020 г.). – Название с экрана.

Ключові слова: кримінальне право, баланс, *mutatis mutandis*, «універсальний реплікатор», компоненти кримінального права.

Ключевые слова: уголовное право, баланс, *mutatis mutandis*, «универсальный репликатор», компоненты уголовного права.

Key words: criminal law, balance, *mutatis mutandis*, 'universal replicator', components of criminal law.

ДМИТРУК МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент*

ЩЕ РАЗ ПРО «СТАДІЇ НЕЗАКІНЧЕНОГО ЗЛОЧИНУ»: ТАК ЇХ «ДВІ» ЧИ «ТРИ»?

Кримінальне законодавство у своєму розвитку «відірвано» від кримінального права як науки. При цьому, в кримінальному праві як в навчальній дисципліні передбачені твердження які висвітлюються як загальновизнані та усталені положення, хоча насправді є суперечними, що інколи ускладнює засвоєння навчального матеріалу студентами. Наприклад, в ч. 2 ст. 13 КК, зазначено «Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин.» тобто очевидно, що злочини поділяються на закінчені та незакінчені, а останні в свою чергу мають такі стадії як замах та готування, проте в літературі це питання висвітлюється по-різному. ***Заявлена тема висвітлювалась нами і раніше, проте після дискусії автором із своїми колегами, уточнимо свою позицію щодо окремих положень цього питання.***

В ч. 2 ст. 13 КК, зазначено, що «незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин». Це положення КК у підручниках із кримінального права пояснюється так: «КК визначає злочинними та